

HUMANİTAR VƏ İCTİMAİ ELMLƏR HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/18/7-12>

Eldar Arif oğlu Cəfərov
Bakı Dövlət Universiteti
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru
eldarjafarov@bsu.edu.az
Mirşəhla Cəmil qızı Əsgərli
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
mirshahlaasgerova@gmail.com

TÜRKİYƏNİN BALKAN SİYASƏTİ: BÖYÜK DÖVLƏTLƏRİN REGIONA MARAĞI VƏ GEOSİYASİ RƏQABƏT

Xülasə

Qədim coğrafiyası ilə Balkanlar tarixin hər dövründə hegemonluq mübarizəsinin şahidi olmuşdur. Avropanın Asiyaya açılan bu qapısının qılını tutan hər bir aktyor, şübhəsiz ki, qlobal gücə çevrilmişdir. Tarixdə imperiyalara ev sahibliyi edən Balkanlar etnik və dini baxımdan tam bir mozaikanı xatırladır. Regionda sabitlik və mehriban qonşuluq münasibətlərinin qurulması o qədər çətin ki, maraqlı tərəflər arasında fikir ayrılıqlarının həlli tarix boyu həmişə problemli və qanlı olub. Bu səbəbdən də regionda baş verən proseslər dünya ədəbiyyatına “balkanlaşma” termini verib.

Yalnız son iki əsrdə bölgədə hökmranlıq edən və rəqabət aparan güclərə nəzər saldıqda eyni aktyorlarla qarşılaşırıq. Balkanların xülasəsi beş əsrlik Osmanlı hakimiyyəti və ondan sonra Avropa ilə Rusiya arasında gedən mübarizədir. Bu gün Balkanlar regional və qlobal güclərin rəqabət meydanı olmaqda davam edir. Rusiyanın bölgəyə məlum marağı tarixi, etnik və dinidir. Avropa İttifaqının (Aİ) son zamanlar Balkanlara yönəlmiş “Genişləmə Siyasəti”, ABŞ-ın regiona doğru atdığı addımlar və Çinin fəaliyyəti diqqəti çəkir.

Balkan dövlətləri istər tarixi, istərsə də iqtisadi və coğrafi baxımdan Türkiyə üçün vacib əhəmiyyətə malikdirlər. Türkiyənin Balkanlarla olan əlaqələri keçmişdən gələn qonşuluq və dostluq münasibətləri ilə yanaşı ortaq dəyərlərdən də güc alır. Türkiyə ərazisinin 5 faizini təşkil edən Şərqi Trakya Bölgəsi Balkan coğrafiyası daxilində yerləşdiyi üçün Türkiyə coğrafi baxımdan bir Balkan ölkəsidir. Amma ondan da önəmlisi odur ki, müasir Türkiyə Respublikası təxminən 550 il Balkanlarda hökmranlıq edən Osmanlı İmperiyasının mirasını daşıyır. Lakin region Türkiyə ilə yanaşı ABŞ, Rusiya, Çin kimi böyük dövlətlərin və eyni zamanda NATO, Aİ-nin diqqət mərkəzindədir. Məqalə Türkiyənin hazırkı dövrdə regionda davam edən geosiyasi rəqabət mühitinə uyğun olaraq həyata keçirdiyi siyasəti nəzərdən keçirir. Digər dövlətlərin regiona dair maraq və planlarını, Türkiyənin hazırkı mövqeyi və mövqeyini qorumaq uğrunda siyasəti məqalədə təhlil edilir.

Açar sözlər: *Türkiyənin xarici siyasəti, Balkan dövlətləri, Avropa İttifaqı, Türkiyənin Balkan siyasəti, Rusiya və Balkanlar, NATO və Balkanlar, iqtisadi əməkdaşlıq, geosiyasi rəqabət, Osmanlı mirası, Çin və Balkan dövlətləri*

Eldar Arif Jafarov
Baku State University
Ph.d in Political Science
eldarjafarov@bsu.edu.az
Mirshahla Jamil Asgarli
Baku State University
master student
mirshahlaasgerova@gmail.com

Turkey's Balkan policy: the interests of the great states in the region and geopolitic competition

Abstract

The Balkans have witnessed hegemony in every period of history with the explorers of geography. Every actor who opens this door from Europe to Asia is experiencing an increasing workload. The Balkans, which are included in the history of the empire, live a complete mosaic separately. Throughout history, resolution of conflicts between results has always been found to be problematic and bloody. In this regard, the term "balkanization" is used in the world literature. Let's not go too far back.

However, when we look at the capture and control agencies in a county outside the USA, we encounter two of the same representatives. The Balkans is the epitome of five centuries of Ottoman rule and is the scene of the rivalry between Europe and today's Balkans for protection, storage and world power. Russia's interest in the region is of historical, ethnic and well-known religious nature.

Recently, attention has been drawn to the EU's "Accession Policy" towards the Balkans, the steps taken by the USA towards the region and the steps of China. Balkan states are important for Turkey in terms of history, economy and the world. Turkey's relations with the Balkans are strengthened by common values, good neighborly and friendly relations. Turkey, located in the Balkan geography, covering the Eastern Thrace region, which constitutes 5 percent of Turkey's territory, is a Balkan country. But more importantly, the modern Turkish Republic needs the legacy of the Ottoman Empire, prahelet 550 But the region is in the center of attention of NATO and EU as well as big countries like Turkey, USA, Rit. The article changes Turkey's current policy in line with the ongoing geopolitical competition. The article examines the interests and plans of other countries in the region, Turkey's current situation and politicians.

Keywords: *Turkish foreign policy, Balkan countries, European Union, Turkey's Balkan policy, Russia and the Balkans, NATO and the Balkans, economic cooperation, geopolitical competition, Ottoman legacy, China and the Balkan states*

Giriş

Balkanların böyük dövlətlər üçün əhəmiyyətinin səbəbini anlamaq regiondakı güc mübarizəsini düzgün qiymətləndirmək üçün çox vacibdir. Bu bölgənin geosiyasi mövqeyinə görə çoxqütblü dünya sistemində bölgənin mühüm önəm təşkil edəcəyini söyləmək mümkündür. Avropanı Şərqlə birləşdirən ən mühüm keçid olan Balkanlar tarix boyu bir çox imperiya və dövlətlər üçün mühüm strateji bölgə hesab edilmiş və nəticədə regionla bağlı davam edən qarşıdurma olmuşdur. Şimalda Dunay çayı, şərqdə Qara dəniz, cənubda Aralıq dənizi və Boğazlarla Avropanın içrilərinə aparan ticarət yolu bu bölgəyə nəzarət edən aktyorun beynəlxalq aləmdə, xüsusən də beynəlxalq aləmdə təsirli gücə çevriləcəyini deməyə əsas verir. Keçən əsrə qədər müxtəlif sivilizasiyaların təsiri altında olan Balkanlar, xüsusən də şərqə gedən ticarət yollarına və münbit torpaqlarına nəzarət etdiyi üçün enerji qaynaqlarının keçidi və bugünkü dünyada strateji əhəmiyyətini artırmışdır. Miqrasiya hərəkətləri. Bu səbəbdən bölgə həm qlobal, həm də regional güclərin mübarizə meydanına çevrilib (Braniff, 2011).

Balkan coğrafiyası minillik sivilisasiyanın beşiyidir və bu sivilisasiyanın beşiyində bir çox xalqlar öz mədəniyyətlərini, tarixlərini yazmışlar. Balkan coğrafiyasında təxminən 1 milyon 70 min türk və 8,2 milyon müsəlman (Balkan türkləri də daxil olmaqla) yaşayır. Etnik mənşəyindən asılı olmayaraq, Balkan türkləri və Balkan müsəlman icmaları Türkiyə haqqında müsbət fikirdədirlər. Bu toplumlar Türkiyəni xüsusilə zülm, qarşıdurma və böhran dövründə "qoruyan dövlət" kimi görürlər. Türkiyə dövləti və cəmiyyəti də Balkan türklərini və müsəlmanlarını dostları kimi görürlər (Demirtas, 2013: 170).

Balkanlar Türkiyənin Avropaya gedən yoludur. Türkiyənin ən sıx iqtisadi və siyasi əlaqələri olduğu Avropa ölkələri ilə Türkiyəni birləşdirən yollar bu regiondan keçir. Ona görə də Balkanlarda sabitlik və sülh həm Türkiyənin təhlükəsizliyi, həm də bu birləşdirici yolların kəsilməməsi və pozulmaması baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Balkanları geosiyasi baxımdan Türkiyə üçün

əhəmiyyətli edən digər məqam Yunanıstanın bu bölgədə yerləşməsidir. Bu səbəblərdəndən irəli gələrək 1923-cü ildən Türkiyənin xarici siyasəti Balkan coğrafiyasında sabitlik və sülhə can atır və həmişə bölgə dövlətləri ilə əməkdaşlıq yollarını axtarır.

Türkiyə XX əsrin 90-cı illərindən sonrakı dövrdə Balkanlarla əlaqələrini inkişaf etdirməkdə əhəmiyyətli uğurlara imza atsa da, Almaniya, İngiltərə, Fransa, İtaliya kimi Avropa dövlətləri və təbii ki qlobal güc olan ABŞ kimi uğur qazana bilmədi. Bunun isə bir sıra səbəbləri var idi ki, bu səbəblər aşağıdakılardır:

1. Türkiyə iqtisadiyyatı digər ölkələrin iqtisadiyyatları ilə eyni səviyyədə deyil.
2. Türkiyənin siyasəti və siyasi vəziyyəti adicəkilən ölkələrdəki siyasi situasiyadan fərqli olaraq sabit deyil.

3. Türkiyə ciddi iqtisadi, siyasi və sosial problemləri olan bir ölkədir.

4. Beynəlxalq siyasi sistemdə bu dövlətlər Türkiyədən daha çox nüfuza və söz haqqına sahibdirlər.

5. Sosializmdən kapitalizmə keçid edən Balkan ölkələri əsasən Türkiyədən daha çox Aİ ölkələri ilə əlaqələrin inkişaf etdirilməsində daha maraqlı idilər. Ona görə də bu ölkələr 1990-cı ildən sonrakı müddətdə üzvlərini Aİ-yə tutub və Aİ-yə üzvlüyünü əsas xarici siyasət hədəfi kimi müəyyənləşdiriblər. Bu vəziyyət Aİ-nin aparıcı dövlətləri olan Almaniya, Fransa, İngiltərə və qismən də İtaliyaya regionda böyük üstünlüklər verdi (İrge, 2011: 280).

Türkiyə xarici siyasətində artan fəallığına görə 2000-ci illərdə Balkanlarla siyasi, iqtisadi və sosial-mədəni əlaqələrində əhəmiyyətli yol qət etmişdir. Bu dövərdə Türkiyə Balkanlar siyasətində getdikcə daha aktiv rol oynamağa başlamış və ölkələr arasında əməkdaşlıq və vasitəçilik sahəsində mühüm addımlar atmışdır. Türkiyə-Xorvatiya-Bosniya-Herseqovina və Türkiyə-Serbiya-Bosniya-Herseqovina arasında üçtərəfli məsləhətləşmə mexanizmləri qurulmuşdur və bu mexanizmlərin yaradılmasında Türkiyənin təşəbbüsü özünü göstərmişdir. Bu çərçivədə Cənub-Şərqi Avropa Əməkdaşlıq Prosesinin 11 qurucularından olan Türkiyə regionda iqtisadi inkişaf və siyasi sabitlik üçün tədbirlərdə iştirak etmişdir. Eyni zamanda Türkiyə IFOR, SFOR və KFOR-a verdiyi hərbi töhfələr Türkiyənin Balkanlarda aktiv siyasət yürütdüyünün vacib göstəricilərindəndir (11).

Son illərdə Balkanlar region olaraq getdikcə aktiv rola sahib olaraq Avropa, Rusiya və ABŞ arasında əhəmiyyətli rəqabət meydanına çevrilir. Avropalı səyahətçilər Balkanları ayrı bir coğrafi, sosial və mədəni olaraq görürlər. Avropa torpaqlarının, xüsusən də Balkanların özünəməxsus fizioqnomiyaya malik olduğunun və xüsusi diqqətə layiq olduğunun dərk edilməsi böyük dövlətlərin Balkanlara cəlb olunması prosesinin başlanğıcıdır. Aİ-nin Balkanlara marağının iki ilə yaxın, ABŞ-ın isə son bir neçə ayda Balkanlara marağının artmasının müxtəlif səbəbləri var. Qərb güclərinin yeganə məqsədi region ölkələrindəndir (Ayman, 2012: 938).

Ayandır ki, söhbət qanunun aliliyini, demokratik institutları və iqtisadi artımı təşviq etməkdən getmir. Qərb liderlərinin xüsusilə də son bəyanatlarında qeyd etdiyi kimi, burada əsas məqsədlərdən biri Rusiya, Çin və Türkiyə kimi mühüm aktorların Balkanlarda artan təsirinin qarşısını almaq və hətta nail olunarsa bu təsirin azaldılmasıdır. İngiltərənin Balkanlara marağı ondan ibarət idi ki, Aralıq dənizində heç bir düşmən və güclü dövlət hökmranlıq etməməlidir. İngiltərənin Yaxın Şərq və Avropadakı maraqları Osmanlı İmperiyasının taleyi ilə sıx bağlı idi. İkinci Dünya Müharibəsindən sonra Soyuq Müharibənin ikiqütblü repressiv təsiri ilə Avropa dövlətlərinin Balkanlarda güc mübarizəsindən kənarda qaldıqları müşahidə edilmişdir. Lakin Soyuq Müharibədən sonra Avropanın bölgəyə marağı yenidən ortaya çıxdı.

Balkanlar geosiyasi baxımdan Avropa ölkələrinə gedən boru kəmərlərinin tranzit marşrutu üzərində yerləşməsi ilə əlaqədar Avropa İttifaqı üçün Balkanlar həm də Rusiyadan təbii qaz asılılığını azaltmaq üçün alternativ marşrutlar üzərində yerləşdiyi üçün çox vacibdir. Bundan əlavə, Balkanların Avropaya qeyri-qanuni miqrasiya yolları üçün mühüm tranzit nöqtəsi olması və mütəşəkkil cinayətkarlıq və təhlükəsizlik məsələlərinə görə diqqətəlayiq potensiala malik olması Avropa dövlətlərinin bölgəyə həssaslığını artırır.

Avropa İttifaqının (Aİ) Balkanlarla bağlı fəaliyyətinə gəldikdə isə biz ilk olaraq 1995-ci il "Royamont Dövrünü" görə bilərik. 1995-ci ildə 27 dövlətin Fransada görüşünün nəticəsi olaraq bəyanat qəbul edilmişdir. 1999-cu ildə Aİ Balkanlarla "Sabitlik və Əməkdaşlıq dövrünə"

girdiklərini vurğulamışdır. Balkan ölkələri və Aİ-nin üzvləri arasında 23-24 noyabr tarixində Xorvatiyanın paytaxtında zirvə toplantısı baş tutmuşdur. Görüşün nəticəsi olaraq Zaqreb deklarasiyası qəbul edilmişdir (Davutoğlu, 2010: 247).

Çin “Bir kəmə, bir yol” layihəsinin bir hissəsi kimi bölgəyə Avropaya dəhliz kimi baxır. “Bir kəmə, bir yol” layihəsi də məhz Çinin super güclü dövlət planının bir tərkib hissəsidir. Çinin təşəbbüskarı olduğu layihədəki əsas məqsədi planetə nüfuz edən güclü nəqliyyat və logistika infrastrukturunu yaratmaqdır. Bu infrastrukturun mövcudluğu Çin mallarının, ideyalarının və mədəniyyətinin təbliğinə və nəqliyyat marşrutlarına bitişik bütün ölkələri birləşdirməyə imkan verəcək. Bu çərçivədə həyata keçiriləcək layihələr arasında Xorvatiyanın cənubunda dəniz üzərində tikiləcək körpü, Huawei Technologies-in Serbiya telefon idarəsini modernləşdirməsi və eyni şirkətin Belqrad və Adriatik dənizini birləşdirəcək Monteneqroya avtomobil yolunun tikintisi daxildir. Çin hər nə qədər regiondakı aktivliyini artırır, nüfuzunu və təsir qabiliyyətini artırmağa çalışsa da, geosiyasi rəqabətin güclənməsi ona maneələr yaradır (Türkiyə Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi, 2013).

Çindən sonra Rusiyanın da regiona marağı getdikcə artmaqdadır. Əslində Rusiya həm çarizm, həm də sovet dövründə ənənəvi olaraq Balkanlarda baş verən proseslərlə yaxından maraqlanıb və həmişə Balkanlarda olub. Balkanlarda Aİ-nin siyasi fəaliyyəti 2000-ci illərin ikinci yarısından etibarən zəifləməsi ilə birlikdə, Aİ daxilindəki problemlər və Rusiyanın aktiv fəaliyyəti nəticəsində, Aİ regionda real təsirə malik yeganə beynəlxalq aktor olmaq xüsusiyyətini itirməyə başlamışdır. Balkan ölkələrinin hökumətləri pragmatik xətt tutaraq hər iki qütblə yaxşı münasibətlər saxlamağa çalışsalar da, bir çox ölkənin daxili siyasətində Rusiyaya rəğbət bəsləyən qüvvələr artmağa başladı. Digər tərəfdən, Rusiya da böyük layihələrə, xüsusilə enerji sektoruna böyük sərmayələr qoyur. Serbiyada qismən və ya tamamilə ruslara məxsus şirkətlərin sayı minə yaxındır. Bu şirkətlərin ümumi gəlirinin 5 milyard euro dəyərində olduğu təxmin edilir.

Rusiya və Çin Serbiyada çox fəal görünsələr də, Serbiyaya ən çox sərmayə qoyan beş ölkədən dördü Aİ üzvüdür və Serbiya Almaniya və İtaliya ilə azad ticarət razılaşmasına malik olsa da, Rusiya ilə olduğundan daha çox ticarət aparır. Rusiya. Aİ-nin hesablamalarına görə birliyə üzv olmayan Qərbi Balkan ölkələrinin ümumi ticarətində Aİ 73% paya sahib olub. Çin və Rusiyanın nisbətləri 5% olmaqla bir-birinə yaxındır (Bechev, 2012: 136).

Demokratiya Araşdırmaları Mərkəzinin hesabatı göstərir ki, Qərbi Balkan ölkələri Rusiyanın regionda artan təsirinə və enerji, bankçılıq, metallurgiya və daşınmaz əmlak kimi sektorlarda mövcudluğuna qarşı həssas olaraq qalır.

Serbiyada hesablanır ki, ölkənin ümumi daxili məhsulunun 10 faizi rəsmi olaraq Rusiyanın xüsusilə enerji sektorunda olması ilə bağlıdır. Bununla belə, ekspertlər bu rəqəmin regiona yatırılan Rusiya sərmayələrinin barmaqla sayılması olduğuna diqqət çəkirlər. DEMOS Tədqiqat Birliyinin (DEMOS Research Association) hesabatına görə, “Rusiyanın Serbiyaya birbaşa xarici sərmayəsinin böyük hissəsi Avstriya və Hollandiya kimi Aİ ölkələrində ofisləri olan Rusiya şirkətlərindən gəlir”.

Soyuq müharibədən sonra Yuqoslaviyanın parçalanması ilə ortaya çıxan etnik münaqişələr nəticəsində Balkanlar beynəlxalq siyasətin gündəminə gəldi. NATO-nun Balkanlara ağırlığını verməsinin bir sıra səbələri mövcud idi. Ən mühüm səbəblərdən biri Bosniya-Hersoqovina və Kosovoda baş verən humanitar qırğınlar olmuşdur. Və bu dövəndə Sovet İttifaqı sürətlə genişlənməyə davam edirdi və ümumi müdafiəni nəzərdə tutan hərbi struktur yaratmaq üçün Qərbin siyasi təzyiqi sürətləndi. NATO-nun genişlənməyə başlaması ilk başlarda Türkiyəni narahat edirdi. Çünki ilk olaraq təşkilata yeni üzv olan dövlətlərin Türkiyənin təhlükəsizliyinə bir faydası olmasa da, onun təşkilat daxili məsuliyyətini artırırdılar. Həmçinin Amerikanın yeni üzvlərə olan yardımları Türkiyəyə olan yardımların azalmasına səbəb olmuşdu (10).

Balkanları geosiyasi baxımdan Türkiyə üçün əhəmiyyətli edən digər məqam Yunanıstanın bu bölgədə yerləşməsidir. Türkiyə-Yunanıstan münasibətləri son vaxtlar yumşalsa və normallaşsa da, Kipr və Egey dənizi ilə bağlı problemlər və fikir ayrılıqları həll olunmamış qalır. Ona görə də Yunanıstanın Balkan coğrafiyasında fəal aktyora çevrilməməsi, bölgənin digər ölkələri ilə əlaqələrini inkişaf etdirməsi və Türkiyənin Yunanıstanı bu coğrafiyada balanslaşdırması son dərəcə vacibdir. Türkiyə bu yarışmada fərqli oriyentasiyalı yerli aktorlar üçün tamamlayıcı və qismən

tarazlaşdırən regional gücdür. Avropa Birliyinin Balkanlardakı siyasətini gözəndən keçirdikdə onun Türkiyəni Balkanlardan təcrid etmək siyasətini görə bilirik (Headley, 2008).

Xarici İşlər Nazirliyinin 2013-cü il strateji sənədinə əsasən, Balkan siyasəti “yüksək səviyyəli siyasi dialoq”, “hamı üçün təhlükəsizlik, maksimum iqtisadi inteqrasiya” və “çoxmillətli, çoxmillətli dövlətlərin qorunması” oxları üzərində formalaşmış. Türkiyə bu yanaşma ilə iqtisadi fəaliyyətlərlə yanaşı sosial və mədəni fəaliyyətlərə də önəm verir. Türkiyənin bu yumşaq güc alətlərinə önəm verməsi region xalqları tərəfindən inam və sabitliyi artırmaq üçün yaxşı niyyətli bir addım kimi qəbul edilir. Balkanlarda, xüsusən də Türkiyədə ən təsirli yumşaq güc aktorlarından biri də populyar mədəniyyətdir. Onların arasında ən önəmlisi seriallar və filmlərdir. Türkiyə bütün Balkan ölkələri ilə müxtəlif sahələrdə mədəni əlaqələrinin qorunub saxlanılmasına daima diqqət edir. QHT-lər, işgüzar dairələr, dövlət qurumları, siyasi partiyalar, dövlət və özəl qurumlar, TİKA (Turkish Cooperation and Coordination Agency), Yunus Əmrə İnstitutu, Diyanət İşləri Başçılığı və digər qurumlar ilə aralarındakı koordinasiya böyük əhəmiyyət verir (Bretherton, Vogler, 2006).

Nəticə

Ümumi olaraq Balkanların geosiyasi mövqeyi göz önünə gətirildikdə, regionda böyük dövlətin maraqlarının olması gözlənilən bir haldır. Avropa və Asiya arasındakı yerləşmə mövqeyi qonşu dövlətlər qədər Çinin də regiona marağın artırmışdır. Regionda etnik və digər səbəblərdən çıxan münaqişələr, dövlətlərin iqtisadi və siyasi cəhətdən zəif olması ilə bərabərində gələn kənar qüvvələrə qarşı müqavimət göstərməkdə potensialın zəif olması tarix boyunca regiona olan təsirlərin çox olmasına səbəb olmuşdur. II dünya müharibəsi dövründə SSRİ-nin, sonrasındakı Qərbin müdaxilələri və Türkiyənin Balkanlara yanaşması region dövlətlərində 3 meyl formalaşdırmışdır. Lakin sonradan SSRİ-nin süqutu və Qərbin güclü mövqeyi və Türkiyənin iqtisadi potensialının kifayət qədər olmaması Balkan dövlətlərində Qərbə meyillənmə prosesini sürətləndirmişdi. Sonrakı illərdə Türkiyə mövcud situasiyanı dəyişmək üçün bir sıra üsullardan istifadə etdi. Əsas olaraq da Türkiyənin bu mübarizədə əsas silahı yumşaq güc faktoru olmuşdur.

Ədəbiyyat

1. Braniff, M. (2011). Integrating the Balkans: Conflict Resolution and the Impact of the EU Expansion, New York: Palgrave Macmillan.
2. Demirtas, B. (2013). “Turkey and the Balkans: Overcoming Prejudices. Building Bridges and Constructing a Common Future”. Perceptions, 18(2), p.163-184.
3. Irge, N. (2011). “Geopolitical Splits in the Balkans and Turkey”. Longing Comak. Caner Sancaktar (ed.) International Balkan Congress Proceedings. Kocaeli: Kocaeli University Publications No: 413, p.275-297.
4. TSK. (2013). Türkiyə Silahlı Qüvvələrinin Sülhü Dəstək Əməliyyatlarına Təhfiəsi. 18 oktyabr. http://www.tsk.tr/4_uluslararası_iliskiler/4_1_turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahli_%20kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm.
5. Ayman, G. (2012). “Relations with the Balkans”. Lighter. Haydar (eds.), Turkish Foreign Policy: 1919-2012 (2nd Edition). Ankara: Barış Platin Book, p.936-943.
6. Davudoğlu, A. (2010). Strateji Dərinlik: Türkiyənin beynəlxalq mövqeyi (41-ci nəşr). İstanbul: Küre Nəşrləri.
7. Türkiyə Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi. (2013). Türkiyənin Beynəlxalq Təhlükəsizlik Sahəsində Təşəbbüsləri və Beynəlxalq (NATO, BMT, Aİ) Sülhməramlı Dəstək Əməliyyatlarına Təhfiə. 18 oktyabr. http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-uluslararası-guvenlik-alanındaki-girisimlerive-uluslararası_nato_bm_ab_barisi-koruma-destekleme-harekatlarinak.tr.mfa.
8. Bechev, D. (2012). “Turkey in the Balkans: Taking a Broader View”. Insight Turkey. 14(1), p.131-146.
9. Türkiyə Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi. (2013). Balkan ölkələri ilə əlaqələr. Alındı: 18 oktyabr. http://www.mfa.gov.tr/balkanlar_ile-iliskiler.tr.mfa.

10. Headley, J. (2008). Russia and the Balkans: foreign policy from Yeltsin to Putin. New York: Columbia University Press.
11. Bretherton, C., Vogler, J. (2006). The European Union as a Global Actor (Second Edition). London: Routledge.

Göndərildi: 25.12.2022

Qəbul edildi: 07.02.2023